

О ЈЕДНОЈ СПЕЦИФИЧНОЈ УПОТРЕБИ ЛИЧНИХ ЗАМЕНИЦА У ФРАНЦУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ²

Сажетак: У раду се разматрају употребне вредности личних заменица у француском и српском језику на плану експресивности, одн. испитују се афективна својства и експресивне функције личних заменица, при чему се оне анализирају као средство за афективно истицање значења обележеног лица и његовог емоционалног стања, као средство за наглашавање афективности радње и за изражавање афективног односа према предмету исказа. Утврђује се мотивисаност за овакву употребу личних заменица у француском и српском језику, те утицај афективности на саговорника, тј. оног коме је исказ намењен. Корпус овог истраживања чине примери ексцерпирани из три савремена француска романа (D. Pennac, *Aux fruits de la passion*; A. Nothomb, *Le sabotage amoureux*; A. Makine, *La musique d'une vie*) и њиховог превода на српски језик.

Кључне речи: личне заменице, исказ, афективност, експресивне вредности, француски језик, српски језик

1. Увод

Француски језик спада у језике без јасне морфолошке ознаке лица у самим глаголским завршецима због чега редовна употреба личне заменице уз глагол представља једно од његових типичних обележја, али и значајну иновацију коју је француски језик унео у наслеђени систем облика. У српском језику глаголи се, пак, облички разликују по лицима, стога информацију о лицу и личној заменици пружају глаголски облици, па се употреба личних заменица уз њих обично сматра редундантном и стилски условљеном. Међу личним заменицама у оба наведена језика уочавају се две серије форми —

¹ selena.stankovic@filfak.ni.ac.rs

² Рад је урађен у оквиру пројекта 178019: *Превод у систему компаративног изучавања српске и стране књижевности и културе*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ненаглашене и наглашене заменице у француском, одн. енклитички и пуни заменички облици у српском језику — што указује на могућност избора у изражавању једне идеје, те на различито обликовање истог исказа.

Полазећи од разлике у начину обележавања глаголског лица између ова два језика и имајући у виду постојање двојакних форми личних заменица, у раду се разматрају употребне вредности француских и српских личних заменица на плану експресивности. У неким говорним ситуацијама личне заменице се појављују и када са синтаксичког аспекта то није неопходно и када за то не постоји семантичка мотивисаност; при изостављању ових граматичких јединица логички смисао исказа остаје исти, у том случају међају се само његова изражајна обележја, тј. стил исказа. С обзиром на ту чињеницу, испитују се афективна својства и експресивне функције личних заменица, при чему се оне анализирају као средство за афективно истицање значења обележеног лица и његовог емоционалног стања, као средство за наглашавање афективности радње и за изражавање афективног односа према предмету исказа. Утврђује се мотивисаност за овакву употребу личних заменица у француском и српском језику, те утицај афективности на саговорника, одн. оног коме је исказ намењен. Корпус овог истраживања чине примери ексцерпирани из три савремена француска романа (D. Pennac, *Aux fruits de la passion*; A. Nothomb, *Le sabotage amoureux*; A. Makine, *La musique d'une vie*) и њиховог превода на српски језик.

2. Личне заменице: граматичке јединице са експресивном функцијом

У лингвистичкој литератури о француском језику, налазимо да се појединим експресивним вредностима личних заменица и њихових облика посебно бавило неколико аутора. Тако су феномен дислокације, тј. конструкцију са истовременом употребом ненаглашеног и наглашеног заменичког облика као изузетно изражајно средство проучавали Е. Ларсон (1979), Ж.-К. Милнер (1973), М.-Л. Милер-Хаузер (1943) и Г. Босонг (1981).³¹ О посесивном дативу, носиоцу семантичког садржаја ненаглашене форме личне заменице у функцији индиректног објекта, писало је неколико француских граматичара⁴², док је синтаксичку конструкцију са овом дативском формом у служби исказивања односа припадања детаљније истраживала В. Роглић (2001). Етички датив, одн. експресивну употребу неакцентоване личне за-

³ Дислоцирану конструкцију у француском језику разматрали су и Ш. Баји (1951, 1965), А. Блинкенберг (1969) и А. Бонар (1986).

⁴ Нешто о дативној заменичкој енклитици са посесивним значењем в. и Grevisse (1993), Chevalier et al. (1964), Wagner et Pinchon (1962), Riegel et al. (2011), Le Goffic (1993), Wilmet (2007).

менице у дативу којом се изражава субјективни став говорног лица према саговорнику и садржају саопштења анализирао је у свом раду К. Леклер (1976), а на ово синтаксичко средство афективног изражавања указује се и у неколико граматика француског језика.⁵³

У науци о српском језику, удвајање заменица чија је основна функција у исказивању афективности а које, пре свега, карактерише говоре призренско-тимочке дијалекатске основице, разматрали су А. Белић (1999), М. Стевановић (1979), И. Поповић (1955). У новије време удвојеним директним објектом у француском језику и у врањском говору бавила се С. Ђелић (в. Ђелић, 2000; 2001; 2005; Ђелић, 2007). Изражајне вредности и функције посесивног датива у српском језику разматрали су српски и страни лингвисти: М. Ивић (1953), З. Тополињска (1988, 2002), А. Галис (1974), Ј. Спалатин (1970) и И. Антонић (2004); употребом датива у савременом руском и српскохрватском језику бавио се у обимнијој студији заснованој на контрастивној анализи Љ. Милинковић (1988). О употреби посесивног датива у српском језику, конструкцијама са посесивним дативом и семантичким типовима посесивног односа који се реализује у датим конструкцијама (на примерима из романа *Нечиста крв* Б. Станковића), као и о преводним еквивалентима српског посесивног датива у француском језику писали су Ст. Станковић и С. Станковић (2013).⁶⁴ Афективна значења и стилске ефекте који се постижу употребом етичког датива, једним од средстава за изражавање експресивне модалности у српском језику, проматрали су М. Ивић (1953), З. Тополињска (1988, 1995), Љ. Поповић (1990) и И. Антонић (2004). Прагматичко-семантичка својства етичког датива у српском језику и његове француске преводне еквиваленте анализирали су С. Станковић и Ст. Станковић (2011).⁷⁵

Попут осталих романских језика, француски језик је, услед губљења латинске синтетичке деклинације и њене замене аналитичком, изгубио слободну синтаксу реченице. Осим тога, променама које су се одвијале при преласку из латинског у романске језике била је захваћена и флексија француског глагола чији су завршеци из фонетских разлога постали лишени ознака за лице. Тако је из потребе за јасноћом и прецизношћу наметнута у виду норме употреба личне заменице као граматичке морфеме са функ-

⁵ О појединим основним обележјима етичког датива у француском језику писали су М. Гревис (1993), Ж. и Р. Ле Бидоа (1971), Р.-Л. Вагнер и Ж. Пеншон (1962), Ж.-К. Шевалије и др. (1964), А. Доза (1947), Ф. Брино и Ш. Брино (1937), М. Ригел и др. (2011), као и Ф. Маргинон (1927).

⁶ Употребу дативних енклитичких облика личних заменица у служби посесивног детерминатора анализирали су и М. Стевановић (1979), Т. Маретић (1963), Ж. Станојчић (2010), П. Пипер и др. (2005) и Кр. Сандфелд (1930).

⁷ О етичком дативу в. у Белић (1965), Стевановић (1979), Маретић (1963), Станојчић (2010), Пипер и др. (2005) и Тополињска (1995).

цијом ознаке глаголског лица. А како то наводе Ф. Брино и Ш. Брино (1937: 400), захваљујући обавезној употреби личних заменица, семантички ослабљених и у служби завршетака испред глагола, француски језик је могао да створи нови систем глаголских облика истовремено и практичан и јасан. На тај начин, француски језик је, и то у већој мери од осталих романских језика, обележен крутошћу у грађењу реченице, одн. устаљеним редом речи. А оставши без слободе, објашњава П. Гиро (1963: 47), ред речи у француском језику делимично је изгубио своју експресивну вредност будући да је једина његова функција граматичке природе – представља синтаксички еквивалент латинским падежним наставцима.

За разлику од француског, српски језик је задржао, као један од индигених граматичких словенских елемената, принцип слободне синтаксе реченице. Ред речи у истој реченици због тога може бити веома разноврстан и нема, истиче Т. Маретић (1963: 453), много сигурних правила за ову граматичку област, па се за сваки распоред може рећи да је добар. Разноликост комбинација у реду речи је пре свега, тврди И. Поповић, „последница очуване прастаре морфологије, која допушта ове варијације“ (Поповић, 1955: 117). Слобода у грађењу реченице дозвољава различите позиције личне заменице у номинативу у односу на глагол. Уколико реченични акценат није на њима, српске личне заменице у именском изразу обично се изостављају или, како то објашњава А. Белић, „употребљавају се онда када се нарочито (ма којим начином) у говору истичу. Тако је било и у старом језику, а тако је и данас.“ (Белић, 1965: 112). Због тога српски језик припада језицима са тзв. нултим субјектом (Пипер и др., 2005: 595).

Према томе, док француски језик глаголско лице обележава обавезном употребом личне заменице уз глагол, у српском језику ова заменица се углавном не употребљава будући да је информација о њој садржана у личном наставку глагола у предикату:

Je m'éveille, j'ai rêvé d'une musique. (Мф13)

Budim se, sanjao sam neku muziku. (Мс9)

Où vous êtes-vous rencontrés ? demanda Clara. (Пф33)

Gde ste se sreli? upita Klara. (Пс26)

Deux yeux se redressèrent. Je m'étonnai de leur absence d'étonnement: ils étaient seulement à l'affût. (Нф118)

Dva oka se podigoše. Začudilo me je odsustvo svakog čuđenja u njima: samo su čekala. (Нс114)

Наведени примери из српског дела разматраног језичког материјала припадају врсти одређено-личних реченица у којима је субјекат формално изостављен, али на који упућује глаголска форма у предикату у спреси са контекстом или говорном ситуацијом. Овакве реченице, које су у српском језику уобичајене и фреквентне, комуникативно су неутралне, примећује

Пиперова група аутора. (Пипер и др., 2005: 599). Ипак, када се ради о субјекатској личној заменици трећег лица, њено присуство може бити значењски условљено будући да садржи информацију о роду:

Dans le regard de Stella, une parcelle de seconde, passa comme une ombre oubliée. *Il* vit qu'*elle* portait la robe d'été en batiste claire. (Мф120)

У Stelinom pogledu, за делић секунде, као да пролете једна заборављена сенка. *On* vide да *ona* носи летњу хаљину од светлог батиста. (Мс103)

Il lui tourne le dos, *il* pénètre dans l'appartement, il rabat la porte qu'*elle* retient, suppliante. *Il* hésite, hausse les épaules, la laisse entrer. Près de la porte, *elle* aperçoit les deux valises [...]. (Пф195)

Окреће јој леђа, улази у стан, покушава да затвори врата која *ona* задржава, преклињући. *On* оклева, слеже раменима, пушта је да уђе. *Ona* примећује крај врата два кофера [...]. (Пс150)

Уколико је, пак, потребно нагласити информацију о лицу које је вршилац радње, српска лична заменица у служби субјекта биће употребљена:

Tu es si belle que pour toi je ferais n'importe quoi. (Нф90)

Ti si toliko lepa, да биh за тебе učinila било шта. (Нс87)

Je me souviens, Rachida a posé un châle sur les épaules de Clara et *nous* sommes rentrés à la maison. (Пф107)

Рашида је, сећам се, преbacila šal преко Klarinih ramena и *mi* смо се vratili кући. (Пс84)

Дате синтаксичке конструкције представљају одређено-личне реченице са исказаним субјектом на формалном плану, у којима се употребом личне заменице постиже истицање значења обележеног лица, одн. информативно јачање субјекта. Изостављањем заменичког облика из реченичне структуре, логички смисао исказа остао би сачуван, док би његове експресивне вредности биле промењене, што значи, дакле, да се уочавају две могућности у изражавању. Управо постојање двеју варијанти у начину реализације једног истог исказа подразумева могућност стилистичког избора између њих, а категорија избора, како је то установио француски лингвиста Ж. Марузо (1950: 10–11), представља основни услов и инструмент анализе стила. У еквивалентним француским реченицама идентитет говорног лица изражен је без наглашавања.

У француском језику, приликом удвајања заменичког облика лична заменица добија изражену деиктичку функцију и посебно наглашава идентитет учесника у комуникацији. Оваква, дислоцирана, конструкција представља афективну синтаксичку категорију која одликује, пре свега, разговорни стил. Њен експресивни потенцијал, износе лингвисти који су испитивали ову конструкцију (Larsson, 1979: 5–10; Milner, 1973: 94–98; Müller-Hauser, 1973: 152; Bossong, 1981: 242–244; Bally, 1951: 312–313, 1965: 62–69; Blinkenberg,

1969: 22–27), произлази из растуће интонације којом је обележен удвојени реченични конституент, као и из утицаја који она врши на саговорника тематском структуром исказа, а то је подстицање интересовања за оно што ће бити изречено. Конструкција са поновљеним заменичким обликом настаје као последица тежње говорника да истакне субјекат у реченици, при чему се оставља утисак наглашеног емоционалног стања говорног лица и његовог афективног односа према предмету исказа. Како показују примери из ексцерпираних грађе, удвојена заменица чини и смисаоно и емфатички најважнији реченични елемент:

Et **toi, tu** l'aimes ? (Нф86)

А **ti**, je l' ga voliš? (Нс82)

Je ne me suis pas rendormi, **moi**. (Пф77)

Ja nisam ponovo zaspao. (Пс60)

Tu vois, **nous**, les culs-terreux, **nous** t'accueillons les bras ouverts. (Мф63)

Vidiš, **mi**, prosti seljaci, tebe dočekujemo raširenih ruku [...]. (Мс53)

Поступком редупликације (француске) субјекатске заменице, уз наглашавање вршиоца радње постиже се и његово контрастирање са другим субјектом:

Il fallait bien qu'ils s'occupent. **Moi, j'**avais des fonctions importantes. (Нф13)

Trebalo je nečim da ispune vreme. **Ja** sam imala važne funkcije. (Нс13)

„Il passera toute sa vie à attendre“, pensa-t-elle, et elle se sentit coupable car, elle, elle était attendue par trop de belles choses [...]. (Мф113)

„On će ceo život provesti u čekanju“, pomisli ona i oseti se krivom, jer je **nju samu** čekalo previše lepих stvari [...]. (Мс97)

Mets-toi à ma place. Parce que **moi**, précisa-t-elle, **moi j'**ai fait exactement ce que **tu** aurais fait, **toi** ! (Пф198)

Stavi se na moje mesto. Zato što sam **ja**, podvuče ona, **ja** sam uradila baš ono što bi **ti** uradio! (Пс153)

Разматрани језички материјал указује и на то да се у француском језику комуникативно наглашавање идентитета појма о којем је реч постиже и употребом само акценованог облика личне заменице на субјекатској позицији у реченици:

Véra, la femme de ménage, lui apporta une tasse de thé, voulut lui parler, se ravisa, sourit seulement, avec une petite crispation d'amertume.

Lui ne ressentait pas d'aigreur, pas de jalousie, tout simplement une douleur si acérée, si égale [...]. (Мф118)

Vera, sobarica, donese mu šolju čaja, htede da mu kaže koju reč, predomisli se, samo se osmehnu, s malim grčem gorčine.

On nije osećao ni ogorčenost, ni ljubomoru, samo jedan toliko bridak, toliko jednolik bol [...]. (Mc101)

Bref, ils pensent que leur fils est vivant, ils savent qu'un ami l'a vu juste avant la démobilisation, mais que lui, donc *toi*, ne veux pas rentrer au village et te caches on ne sait pas bien pourquoi. (Mф116)

Ukratko, oni misle da im je sin živ, oni znaju da ga je jedan prijatelj video pred samu demobilizaciju, ali da on, to jest *ti*, ne želiš da se vratiš u selo i kriješ se ko zna zbog čega. (Mc99–100)

Elle avait baptisé sa crèche *Aux fruits de la passion*, par antiphrase. Elle y employait ma sœur Clara qui débarquait tous les matins avec Verdun, C'Est Un Ange et Monsieur Malaussène. Après tout, *eux* aussi étaient des fruits de la passion. (Пф16)
Svom obdaništu ironično je dala ime *Za plodove strasti*. Zaposlila je svoju sestru Klaru koja se tu svako jutro iskrcavala sa Verdenom, Pravim Anđelom i Gospodinom Malosenom. Uostalom, i *oni* su bili plodovi strasti. (Пс13)

Како то показује истраживана грађа, у еквивалентним српским реченицама сâмо формално присуство субјекта у виду личних заменица у служби је комуникативног истицања значења обележеног лица. Осим „обичног рематизовања субјекта“ (Пипер и др., 2005: 599), употребом личне субјекатске заменице која стоји у опозицији са неком другом личном заменицом (субјекатска форма или акценатовани заменички облик у косом падежу) постиже се и „контрастно рематизовање субјекта“:

Mais *elle* a peur de *toi*, *tu* es le chef. *Moi je* suis la vieille tante à qui on dit tout et qui ne répète rien. (Пф16)

Ali *ona* se *tebe* plaši, *ti* si poglavica. A *ja* sam stara tetka kojoj se sve kaže i koja ništa ne prenosi. (Пс13)

Qu'est-ce qui vous prend ? *Vous* me surveillez ? (Пф129)

Šta vam je? Je l' to *vi mene* kontrolišete? (Пс102)

Il s'en alla, de peur d'être vu par la femme qui l'avait guéri. Ou plutôt de la voir au milieu de ce frottement de vestes ouatées [...]. (Mф87)

On ode, iz straha da ga ne vidi žena koja ga je izlečila. Ili pre iz straha da *on nju* ne vidi usred tog tiskanja vatiranih vetrovki [...]. (Mc73)

Il s'est extirpé, autant que sa masse le lui permettait. *Lui* aussi nous a regardés comme si nous étions ressuscités. (Пф122)

Izvukao se, koliko mu je njegova težina to dopuštala. I *on* je *nas* pogledao kao da smo bili vaskrslili. (Пс96)

У анализи језичког корпуса забележено је то да се француска конструкција са удвојеном личном заменицом у српски језик преноси и редупликацијом ових синтаксичких јединица. На тај начин, лична заменица функционише као стилски маркирана граматичка категорија – у исказ се уводе њене

експресивне вредности и афективан однос према предмету исказа, логички смисао реченице се не мења, али је стил исказа измењен. Информативно ојачан и као емоционално најистакнутији конституент у конструкцији, субјекат је носилац реченичног и емфатичког акцента:

Ce genre d'hostilités paraissait dérisoire comparé à nos crimes.

Nous étions des salauds d'envergure, nous. (Нф26)

Taj vid otvorenog neprijateljstva izgledao nam je gotovo smešno u poređenju sa našim zločinima.

Mi, mi smo bili pokvarenjaci neslućenih razmera. (Нс24)

Moi, je pouvais aller où je voulais : le centre de gravité du monde me suivait à la trace. (Нф30)

A ja, ja sam mogla da idem gde mi je volja: centar gravitacije sveta pratio me je u stopu. (Нс29)

На стилематском плану лингвистилистичке анализе, наведена употреба личне заменице дефинише се као интензивирање. Наиме, како објашњава М. Ковачевић (2000: 323–327), у питању је језички поступак којим синтаксичка јединица добија статус синтаксостилеме тако што се, применом одређених формално-граматичких средстава, она наглашава и смисаоно и емфатички. Редупликацијом личне заменице постигнут је најфреквентнији тип интензивирања, тзв. палилошко интензивирање, и то један од два његова модела – епизеуксичко понављање – које подразумева узастопно понављање хомоформне синтаксеме.

Значајне изражајне вредности и афективни садржај, француске и српске личне заменице потврђују у још једном типу експресивне употребе – у употреби дативних ненаглашених, одн. енклитичких форми личних заменица за означавање односа припадања. Стилистички потенцијал заменица у овом случају заснива се на принципу њихове алтернације са одговарајућим обликом посесивног придева, одн. посесивне придевске заменице. Међутим, за разлику од конструкције са присвојним придевом / придевском заменицом, синтаксичку конструкцију са посесивним дативом карактерише стилистичка уређеност – она је емоционално обојена, садржи интимнији тон, њоме се исказује извесно психолошко интересовање субјекта припадања за предмет припадања, као и лични став посесора према посесуму и исказу и његово афективно учешће у радњи (Chevalier et al., 1964: 234, 248; Wagner et Pinchon, 1962: 86, 176; Riegel et al., 2011: 407–408; Gallis, 1974: 55, 58; Spalatin, 1970: 3; Roglić, 2001: 49, 54; Милинковић, 1988: 96; Стевановић, 1979: 368; Станковић и Станковић, 2013). На тај начин, датив чије основно значење намене подразумева посесивну нијансу, а чији доминантни садржај чини посесивно значење, постаје афективна морфолошка категорија, одн. датив „којим се афективно изражава атрибуирање у виду посесивности“ (Ђорац, 1974: 18–19). Што се тиче граматичког лица личних заменица, ни

у француском ни у српском језику не постоје ограничења у обележавању посесивног датива (Wagner et Pinchon, 1962: 176; Белић, 1965: 112). Речено илуструје и ексцерпирани језички материјал:

La douleur **te** fouettait *le visage*: vision qui **me** transperçait *le cœur* et qui me faisait t'aimer plus encore. (Нф51)

Bol **ti** je šibao *lice*: vizija od koje **mi** se kidalo *srce* i zbog koje sam te samo još više volela. (Нс48)

L'effort de la lecture avait dû, un instant, **lui** clarifier *l'esprit*. (Мф108)

Mora da **joj** je napor pri čitanju nota za trenutak razbistrilo *um*. (Мс93)

L'amour réinventé... Puis, Thérèse radieuse sur le chemin de la quincaillerie, pendant qu'on **lui** assassine *son mari retrouvé*. (Пф193)

Ponovo nađena ljubav... zatim, Tereza puna sreće na putu do gvoždare dok **joj** ubijaju *ponovo nađenog muža*. (Пс149)

Le mot sonnait comme un coffre à trésor : on le forçait pour l'ouvrir et l'éclat des bijoux **nous** jaillissait *au visage* [...] et, enfin, diamant des diamants, la licence, la liberté qui **nous** sifflait *aux oreilles* et nous faisait titans. (Нф35)

Sama reč odzvanjala je kao kovčeg s blagom: na silu bismo ga otvorili, a odsjaj dragulja zabljesnuo bi **nam** *lica* [...] i, najzad, dijamant nad dijamantima, potpuna razuzdanost i sloboda koja **nam** je zviždala *u ušima* i činila nas divovima. (Нс34)

Ces gamines engagées dans la police, tout de même, cette orientation scolaire... et comme ça **leur** glace *l'œil*, l'uniforme, et **leur** crispe *la mâchoire* un ou deux crans au-dessus des mecs [...]... (Пф138)

Te cure koje rade u policiji, ipak, taj izbor zanimanja... i pošto **im** to ledi *pogled*, uniforma, i grči **im** *vilicu* jedan ili dva stepena iznad frajera [...]... (Пс109)

Док француски књижевни језик у оваквом типу конструкција допушта углавном именице које означавају делове тела и карактеристике личности, као и одећу и неке друге предмете који могу да припадају бићу, на шта упућују забележени примери из анализираног корпуса, посесивним дативом у српском језику исказују се различите релације припадности између посесора и посесума, што је условљено семантичким садржајем детерминисане именице, тј. посесума (Grevisse, 1993: 910, 987; Антонић, 2004: 86–88; Станковић и Станковић, 2013: 110–112).

У француском и српском језику, инвентар средстава експресивног изражавања обухвата и дативну форму неакцентованих, тј. краћих личних заменица у служби исказивања интересовања према радњи, саговорнику или према ономе о коме се или о чему се говори. Овај облик, сродан посесивном дативу, познат је као етички датив или датив интересовања који у двама језицима функционише у виду ненаглашених дативних личних заменица 1. и 2. лица. Како се наводи и у француској и српској лингвистичкој литератури (Grevisse, 1993: 988; Le Bidois, 1971: 141–142; Wagner et Pinchon, 1962: 176;

Martinon, 1927: 289; Leclère, 1976: 84–95; Chevalier et al., 1964: 235; Riegel et al., 2011: 407; Тополињска, 1995: 98–99; Антонић, 2004: 94; Поповић, 1990: 39–40, 42–45; Станковић и Станковић, 2011: 254–255, 260–261), а како то потврђују и резултати истраживања језичке грађе, етичким дативом личне заменице 1. лица изражава се субјективни став и емоционални однос говорника према саговорнику, као и заинтересованост говорног лица за радњу исказа:

On *m'*avait blindé ma Thérèse. Pas le moindre défaut à cette cuirasse de gaieté. (Пф128)

Blindirali su *mi* moju Terezu. Ni najmanjeg oštećenja na tom oklopu od radosti. (Пс101)

Fous-*moi* le camp tout de suite, dans ce cas ! (Пф83)

U tom slučaju, briši iz ovih stopa! (Пс65)

Tandis que Thérèse, regardez Thérèse, la tueuse de maris, l'épousophage, la conjointicide, regardez-*moi* cette grâce, cette liberté dans le mouvement, le naturel avec lequel elle précède messieurs les enquêteurs [...] ? (Пф138)

Dok Tereza, pogledajte Terezu, bračnih drugova ubijačicu, suprugoproždiračicu, mužousmrtačicu, pogledajte me⁸⁶, tu ljupkost, tu slobodu u kretanju, prirodnost sa kojom predvodi gospodu istražitelje [...] ? (Пс109)

Етичким дативом личне заменице 2. лица, директним обраћањем саговорнику, говорник успоставља присност са њим и подстиче његово интересовање за лице или предмет говорне ситуације, као и његову наклоност за садржај исказа. На то указују забележени примери из разматраног корпуса:

Ali, to *ti* je čovek, šta da ti kažem? (Пс163)

Mais c'est l'homme, qu'est-ce que tu veux que je te dise ? (Пф213)

Silna originalnost, eto *ti* našeg konformizma. (Пс74)

L'originalité à tous crins, le voilà notre conformisme à nous. (Пф94)

Naš *ti* je Mari-Kolber ogroman izuzetak koji poništava pravilo. (Пс48)

Notre Marie-Colbert à nous est la gigantesque exception qui infirme la règle. (Пф61)

На основу анализе испитиваног француског и српског материјала може се закључити да је на синтаксичком плану етички датив личних заменица редундантан реченични елемент, а на прагматичко-семантичком веома значајан будући да је носилац не само семантичке већ и емоционалне информације због чега представља афективну граматичку категорију. Њего-

⁸ Француска заменичка форма *moi* је неадекватно преведена – уместо етичког датива, као његов преводни еквивалент неочекивано се појављује акузатив српске енклитике – што доводи у питање исправност реализације француске реченице у преводу на српски језик.

вим изостављањем реченица задржава идентичну логичку вредност, а добија другачије изражајне карактеристике и афективни тон. Стога се искази у којима се појављује етички датив личних заменица одликују стилистичком обојеношћу и експресивношћу и обележје су разговорног језика, фамилијарне комуникације и директне интеракције.

Проматрана језичка грађа открива да француске и српске личне заменице другог лица једнине и множине испољавају стилистички потенцијал и афективни карактер у још једном типу експресивне употребе – када служе за грађење вокативног израза чија је функција изражавања емоционалног става примарна у односу на функцију изражавања апелативности. Наиме, заменички облици другог лица понашају се као форме за обраћање, одн. припадају систему језичких средстава којима се пажња саговорника скреће на говорно лице и његов исказ или на неку његову невербалну активност и којима се настоји да се утиче на понашање саговорника (Riegel et al., 2011: 775–776; Grevisse, 1993: 568; Le Goffic, 1993: 373–374; Пипер и др., 2005: 654). Међутим, функција вокативног израза не састоји се увек у реализацији говорног чина директивности, објашњавају П. Пипер и сарадници (2005: 649–659); то може бити експресивна стилизација исказа или, пак, директивна функција комбинована са експресивношћу. А у многим говорним ситуацијама и свакодневной комуникацији, истиче поменута група аутора, експресивност је готово увек присутна у чину вокативног обраћања. Осим тога, вокативни израз којим почиње обраћање одређује тоналност целог исказа и открива однос говорног лица према саговорнику. Вокативни изрази, у којима је у првом плану изражавање емоционалног става, а апелативност је ослабљена, као конститутивне елементе могу да садрже личне заменице.

У анализи француског и српског корпуса забележени су примери вокативног обраћања у којима су заменички облици за друго лице (француске акцензоване личне заменице и српски вокативни облици) употребљени као граматичке категорије са афективним садржајем и експресивним значењем. Директним обраћањем говорник скреће пажњу саговорнику на садржај исказа, показује свој став према њему и успоставља однос блискости између њих:

Toi, ta gueule ! (Пф185)

Ti, zaveži! (Пс143)

Vous, occupez-vous de l'intendance, a répondu Gervaise en flanquant C'Est Un Ange à Clara et Monsieur Malaussène à Jérémy. (Пф143)

Preuzmite brigu, odgovorila je Žerveza uvalivši Pravog Anđela Klari, a Gospodina Malosena Žeremiju. (Пс113)

Et *toi*, *tu* l'aimes ? (Нф86)

A *ti*, je l' ga voliš? (Нс82)

Et *toi*, qu'est-ce que *tu* en dis ? (Пф19)

A *ti*, šta *ti* na to kažeš? (Пс15)

Употребљена вокативно, лична заменица другог лица једине и множине није више само носилац семантичке, него и стилистичке информације, те упућује на стилистичку структуру исказа. Уколико би била изостављена, искази би сачували исто логичко значење, али би њихови експресивни квалитети били измењени.

У истраживаном језичком материјалу уочено је и присуство власти-именице као факултативног елемента у вокативном изразу при чему се истовременом употребом личне заменице и именице постиже реченично и емфатичко наглашавање саговорника у говорном чину:

Toi, Elena, tu étais la belle, la lente – peut-être parce que toi seule pouvais te le permettre. (Нф93)

Ti, Elena, ti si bila lepotica, ti si bila ona spora — možda baš zato što si bila jedina koja je to sebi mogla da dozvoli. (Нс89)

Et *toi, Elena*, tu m'aimes ? (Нф120)

A *ti, Elena*, voliš li ti mene? (Нс116)

У наведеним српским реченичним конструкцијама, на комуникативно истицање саговорника и афективност исказа указује и употреба личне заменице у субјекатској позицији.

Осим тога, анализа корпуса је показала да се у вокативном изразу директивност комбинује са експресивном функцијом у случају исказивања учтивог односа или поштовања према саговорнику употребом плуралске заменичке форме упућене појединцу:

Papa me disait que *vous vous étiez battu* comme un héros... Et *vous*, un écureuil ! Pfut... (Мф104)

Tata mi je pričao da *ste se vi* junački borili... A *vi*, o veverici! Pih... (Мс89)

3. Закључак

Анализа језичког материјала показује да се француске и српске личне заменице у специфичним околностима употребљавају као стилистички маркирана граматичка категорија и као средство афективног изражавања. У раду је разматрано неколико типова експресивне употребе ових граматичких јединица.

Пре свега, имајући у виду разлику између два дата језика у обележавању глаголског лица – у француском језику глаголско лице је означено обавезном употребом личне заменице уз глагол, док се у српском ова заменица углавном не употребљава јер информацију о лицу садржи лични глаголски наставак – указано је на то да у српском језику присуство субјекатске личне заменице уз глагол у предикату представља вид њене експресивне употребе: она је ознака истицања значења обележеног лица, а њеним изостављањем

из реченичне структуре, били би промењени изражајни квалитети исказа. У француском језику комуникативно јачање субјекта постиже се редупликацијом заменичког облика који постаје семантички и емфатички најважнији реченични конституент; удвојеном француском заменицом постиже се и ефекат контрастирања субјекта са другим субјектом. Контрастно рематизовање субјекта у српском језику остварује се употребом личне субјекатске заменице у опозицији са неком другом личном заменицом. Француска удвојена лична заменица у служби субјекта преноси се у српски језик и редупликацијом ових синтаксичких јединица, чиме се у исказ уводе њене експресивне функције и афективна значења.

Проматрани корпус указује на то да се француске и српске личне заменице понашају као стилски маркиране граматичке категорије када у виду дативних неакцентованих, тј. краћих форми означавају однос припадања. Исказ са посесивним дативом стилистички је уређен, емоционално обојен, те изражава заинтересованост посесора за посесум, као и његову афективну ангажованост у радњи исказа.

Ово истраживање потврђује да се дативни ненаглашени, одн. енклитички облици личних заменица 1. и 2. лица користе у разговорном језику и директној комуникацији за исказивање интересовања према радњи, саговорнику или предмету исказа. Тако се етичким дативом личне заменице за 1. лице изражава лични став и емоционални однос говорног лица према саговорнику, као и заинтересованост говорника за радњу исказа. Етичким дативом личне заменице за 2. лице, говорник успоставља однос блискости са саговорником и подстиче његову наклоност за садржај исказа, за лице или предмет говорне ситуације. Етички датив личних заменица је афективна граматичка категорија и редундантан реченични елемент.

Француске и српске личне заменице 2. лица јединине и множине експресивно се употребљавају у грађењу вокативног израза чија је доминантна функција исказивање емоционалног става. Изостављањем личне заменице у оба језика, реченица губи изражајне вредности.

Литература

- Антонић, И. (2004). Синтакса и семантика датива. *Јужнословенски филолог*, LX, Београд, 67–99.
- Белић, А. (1965). *Историја српскохрватског језика*. Књ. II, св. 1: *Речи са деклинацијом*. Београд: Научна књига.
- Белић, А. (1998). *Општа лингвистика: О језичкој природи и језичком развоју*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Белић, А. (1999). *Дијалекти источне и јужне Србије*. Девети том. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

- Белић, С. (2000). Удвајање директног објекта у врањском говору и француском језику, У *Зборник Филолошког факултета Универзитета у Приштини*, бр. 10. Приштина (Врање): Универзитет у Приштини, Филолошки факултет, 75–81.
- Белић, С. (2001). *Дислокација директног објекта у француском језику и врањском говору* (необјављен магистарски рад). Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за романистику, стр. 157.
- Белић, С. (2005). Дијахронијски приказ дислокације директног објекта у француском језику, У *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини*, бр. XXXV. Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 129–136.
- Ивић, М. (1953). Енклитички облик личне заменице као знак модалности. *Наш језик*, Нова серија, Књ. V, св. 1–2, Београд, 61–64.
- Ивић, П. (1985). *Дијалектологија српскохрватског језика: увод и итокавско наречје*. Нови Сад: Матица српска.
- Ковачевић, М. (2000). *Стилистика и граматика стилских фигура*. Крагујевац: Кантакузин.
- Милинковић, Љ. (1988). *Датив у савременом руском и српскохрватском језику (Конфронтативна анализа)*. Београд: Научна књига.
- Пипер, П., И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић и Б. Тошовић (2005). *Синтакса савременог српског језика: Проста реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.
- Поповић, И. (1955). *Историја српскохрватског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Поповић, Љ. (1990). Комуникативни реченични конституенти. *Књижевност и језик*, Број 1, Београд, 33–50.
- Симић, Р. (2002). *Српска граматика I: Увод, фонологија, морфологија*. Београд – Никшић: Јасен.
- Станковић, С. и Ст. Станковић. (2011). О употреби етичкога датива у „Нечистој крви“ и о његовоме преводу на француски језик, У *Нечиста крв Борисава Станковића — сто година после (1910–2010)*, Тематски зборник радова. Врање: Универзитет у Нишу, Учитељски факултет у Врању, 251–272.
- Станковић, Ст. и С. Станковић (2013). Посесивни датив у „Нечистој крви“ Б. Станковића и његови француски еквиваленти, У *Језици и културе у времену и простору*, II/2, Тематски зборник. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, 105–116.
- Станојчић, С. Ж. (2010). *Грамматика српског књижевног језика*. Београд: Креативни центар.
- Стевановић, М. (1979). *Савремени српскохрватски језик: Грамматички системи и књижевнोजезичка норма II, Синтакса*. Београд: Научна књига.
- Стевановић, М. (1981). *Савремени српскохрватски језик: Грамматички системи и књижевнोजезичка норма I, Увод, Фонетика, Морфологија*. Београд: Научна књига.

- Тополињска, З. (1988). Дативниот однос и кирилометодиевското јазично наследство. *Кирилометодиевскиот период и кирилометодиевската традиција во Македонија*. Скопје, 153–158.
- Тополињска, З. (1995). *Македонските дијалекти во Егејска Македонија*. Книга 1. *Синтакса*. Том I. Скопје.
- Тополињска, З. (2002). Антропоцентричка теорија језика и српски падежни систем. *Јужнословенски филолог*, LVIII, Београд, 1–13.
- Ђорац, М. (1974). *Лингвистичко-стилистичка истраживања*. Приштина: Јединство.
- Bally, Ch. (1951). *Traité de stylistique française*. Paris: Librairie C. Klincksieck.
- Bally, Ch. (1965). *Linguistique générale et linguistique française*. Berne: Éditions Francke.
- Benveniste, É. (1966). *Problèmes de linguistique générale I*. Paris: Éditions Gallimard.
- Blinkenberg, A. (1969). *L'Ordre des mots en français moderne*. Première partie. Copenhagen.
- Bonnard, H. (1986). *Code du français courant. Grammaire seconde, première, terminale*. Magnard.
- Bosson, G. (1981). Séquence et visée. L'expression positionnelle du thème et du rhème en français parlé. *Folia linguistica*, 15, 237–252.
- Brunot, F. et Ch. Bruneau. (1937). *Précis de grammaire historique de la langue française*. Paris: Masson et Cie, Éditeurs.
- Chevalier, J.-C., C. Blanche-Benveniste, M. Arrivé et J. Peytard. (1964). *Grammaire Larousse du français contemporain*. Paris: Larousse.
- Dauzat, A. (1947). *Grammaire raisonnée de la langue française*. Lyon: IAC.
- Ђелић, С. (2007). Les valeurs de la construction disloquée dans la langue française, У *Зборник радова Филозофског факултета Универзитета у Приштини*, бр. XXXVI (2006). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 451–458.
- Gallis, A. (1974). Da li je srpskohrvatski adnominalni dativ pripadnosti (posesivni dativ) — balkanizam? *Зборник за филологију и лингвистику*, XVII/1, Нови Сад: Магица српска, 51–61.
- Guiraud, P. (1963). *La stylistique*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Grevisse, M. (1993). *Le bon usage: Grammaire française*. Refondu par A. Goosse. Paris: Éditions Duculot.
- Larsson, E. (1979). *La dislocation en français. Étude de syntaxe générative*. Lund: Gleerup.
- Le Bidois, G. et R. (1971). *Syntaxe du français moderne. Ses fondements historiques et psychologiques*. Tome premier. Paris: Éditions A. et J. Picard.
- Leclère, Ch. (1976). *Datifs syntaxiques et datif éthique*. У J.-C. Chevalier et M. Gross. *Méthodes en grammaire française*. Paris: Éditions Klincksieck, 73–96.
- Le Goffic, P. (1993). *Grammaire de la Phrase française*. Paris: Hachette.

- Maretić, T. (1963). *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Martinon, Ph. (1927). *Comment on parle en français*. Paris: Librairie Larousse.
- Milner, J.-C. (1973). *Un processus de dislocation qualitative*. Mame: Arguments linguistique, Repères.
- Müller-Hauser, M.-L. (1943). *La mise en relief d'une idée en français moderne*. Genève: Librairie E. Droz.
- Marouzeau, J. (1950). *Précis de stylistique française*. Paris: Masson et Cie, Éditeurs.
- Riegel, M., J.-C. Pellat et R. Rioul. (2011). *Grammaire méthodique du français*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Roglić, V. (2001). *Posesivne kategorije i konstrukcije u francuskom jeziku*. Beograd: Mrlješ.
- Sandfeld, Kr. (1930). *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*. Paris: Librairie ancienne Honoré Champion, Éditeur Édouard Champion.
- Spalatin, L. (1970). Possessivity in Serbo-Croatian. *The Slavonic and East European Review*, XLVIII/110, London, 1–15.
- Wagner, R.-L. et J. Pinchon. (1962). *Grammaire du français classique et moderne*. Paris: Hachette.
- Wilmet, M. (2007). *Grammaire critique du français*. Bruxelles: Éditions de Boeck Université.

Грађа

- Мф: Makine, A. (2001). *La musique d'une vie*. Paris: Éditions du Seuil.
- Мс: Makin, A. (2004). *Muzika jednog života*. Prevela s francuskog A. Moralić. Beograd: Paideia.
- Нф: Nothomb, A. (1993). *Le Sabotage amoureux*. Paris: Éditions Albin Michel S.A.
- Нс: Notomb, A. (2004). *Ljubavna sabotaza*. Prevod sa francuskog I. Šepić. Beograd: Paideia.
- Пф: Pennac, D. (1999). *Aux fruits de la passion*. Paris: Éditions Gallimard.
- Пс: Penak, D. (2003). *Za plodove strasti*. Prevela s francuskog G. Gordić. Beograd: Plato.

Selena Stanković

SUR UN EMPLOI SPÉCIFIQUE DES PRONOMS PERSONNELS EN FRANÇAIS ET EN SERBE

Résumé

Dans cet article, nous prenons en considération les valeurs d'emploi des pronoms personnels en français et en serbe sur le plan de l'expressivité, c'est-à-dire nous examinons des propriétés affectives et des fonctions expressives des pronoms personnels en les analysant comme moyen de mise en relief affective du sens de la personne indiquée et de son état émotionnel, comme moyen de souligner l'affectivité de l'action et d'exprimer une attitude affective envers l'objet de l'énoncé. Nous déterminons la motivation pour ce type d'emploi des pronoms personnels en français et en serbe, ainsi que l'influence de l'affectivité sur l'interlocuteur, à savoir sur celui qui reçoit un énoncé. Le corpus linguistique recherché est composé d'exemples extraits de trois romans contemporains français (D. Pennac, *Aux fruits de la passion* ; A. Nothomb, *Le sabotage amoureux* ; A. Makine, *La musique d'une vie*) et de leur traduction en langue serbe.

